

Midden Europa vanuit de christelijk-sociale traditie

De gebeurtenissen van 1989 in Midden Europa zijn voor een belangrijk deel te danken aan verzet van mensen die door de boodschap van de bevrijding werden geïnspireerd. Soms kwamen de impulsen zeer duidelijk van buiten de nationale kerkgemeenschappen: op de eerste plaats van de Poolse Paus, maar ook vanuit kringen van de Wereldraad van Kerken, niet te vergeten vanuit het Conciliaire Proces.¹ In andere gevallen en soms in wisselwerking daarmee namen landskerken en nationale bisschoppenconferenties de protestbeweging over of initieerden die. Ook is het voorgekomen dat de verzetsbeweging gedragen werd door maatschappelijke organisaties in de traditionele zin, Solidarnosc of volksbewegingen. En niet zelden kristalliseerde zich het protest door moedige individuen, die zich moesten afzetten tegen een passieve of zelfs collaborerende kerkleiding.

Het is niet moeilijk om zekere parallellen te ontdekken met de christelijk-sociale en politieke actie eind vorige en gedurende de eerste helft van deze eeuw in West Europa. Ook daar was soms steun van de zijde van de Wereldkerk, waren er duidelijke bondgenootschappen tussen de nationale kerkleiding en zogenaamde christelijke voormannen, of was er een machtig bondgenootschap tussen massa-organisaties, geïnspireerde lekenleiders en kerkleiding

ter bestrijding van structurele armoede, onderdrukking van links en rechts. Soms bleef zij beperkt tot de eenzame inspiratie en zelfs afstandneming door enkelingen ten opzichte van nationale of mondiale kerkleidingen (don Sturzo).

Het merkwaardige verschil met de situatie nú in Midden Europa is echter dat de christelijk-sociale beweging van West Europa van een halve eeuw en langer terug de kans kreeg om zich van een protestbeweging om te zetten in een organisatie die op een geheel eigen wijze vorm probeerde te geven aan de opbouw van die samenleving. Abraham Kuyper werd van criticus op de architectuur van de toenmalige samenleving nieuw ontwerper en zelfs uitvoerder. Het vrije, bijzonder onderwijs, de organisatie van zorg voor zieken en bejaarden, het op onderlinge solidariteit gebaseerde sociale zekerheidsstelsel, de organisaties voor sociale woningbouw en volksopvoeding, de onafhankelijke, maar wel duidelijk levensbeschouwelijk geïnspireerde pers, de aankoop-, verbruikers- en afzetcoöperaties, de kredietinstellingen en uiteraard de stands- en vakorganisaties, zij waren alle instrumenten om de armoede structureel aan te pakken. Terzelfder tijd

1. L. de Maizière, Rede 'De droom van de eenheid wordt werkelijkheid', *Christen Democratische Verkenningen* 12/90, 493-499.

waren zij ook de kringen waarbinnen die armoede opgevangen en bestreden werd. Daaroverheen lag de conceptie dat sociale harmonisatie eerder dan sociale strijd welvaart bracht, dat de markt zijn inperkingen eiste in het belang van de zwakkere en de rol van de staat geactiveerd maar terzelfder tijd genormeerd en dus ingeperkt werd door die bijstellingsopdracht, waarbij markt, eigen persoonlijke verantwoordelijkheid en verantwoordelijkheid voor maatschappelijke organismen uitgangspunt bleven. In een aantal gevallen werden ontwikkeling en verdediging van deze uitvoering van de christelijk sociale leer in handen gelegd van een primair daardoor geïnspireerde christen-democratische politieke organisatie.

Maar die parallel lijkt voor Midden Europa in het geheel niet op te gaan. Zeker: in sommige landen (Polen) lijkt de oorspronkelijke protestbeweging zich in het centrum van de macht te hebben kunnen nestelen, maar daar staan veel meer voorbeelden tegenover van marginalisering van degenen die het aanvankelijke protest geleid hebben. Nog bedenkelijker is het dat de bevrijdingsbeweging primair overgeno-

sterke mate en in soms bijna monopolistische manier bezet door media die deze boodschap combineren met die van het commerciële en vooral het consumentistische. Vrije media betekenen in dit geval commerciële media, vrij onderwijs vooral onderwijs in geprivatiseerde handen met winst oogmerk; toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg lijkt vooral bepaald te worden door eigen financiële middelen. Erger: zelfredzaamheid is afhankelijk van financieel succes en wie dat niet heeft wordt terugverwezen naar de *caritas*; het woord coöperatie doet juist terugdenken aan een verleden dat men van zich heeft afgeschud; participatie herinnert aan collectivisme en voor iets als maatschappelijk middenveld en vormgeving van maatschappelijke verantwoordelijkheid in eigen organisaties is noch traditie noch voldoende onderling vertrouwen en sociaal leiderschap aanwezig. Vanuit het buitenland wordt hulpverlening in sterke mate geconcentreerd op sanering van overheidsfinanciën, infrastructuur, milieuhervestel en bevordering van particuliere investeringen. Legitiem, evenals de tweede geldstroom, namelijk die van particuliere investeringen die werkgelegenheid moeten verschaffen.

Willen echter de aspiraties van brede groepen van de bevolking op redelijk korte termijn gehonoreerd worden, wil er vooral ruimte blijven bestaan voor niet-commerciële en niet-consumentistische waardenoverdracht, en wil er een maatschappelijk proces op gang komen waarbij de oplossing van de grotere sociale, economische en culturele problemen niet wordt overgelaten hetzij aan de staat, hetzij aan de onderneming alleen, hetzij aan de liefdadigheid, dan zullen er handreikingen moeten komen voor een eigenstandige maatschappij-opbouw. Een maatschappij-opbouw, die kenmerken vertoont van de wijze waarop armoede, proletarisering, politieke vervreemding in een aantal Westeuropese landen bestreden is vanuit de christelijk sociale actie. Daarnaast vereist terzelfder tijd de mondialisering van één

De bevrijding van Midden Europa dreigt te worden overgenomen door een 'capitalisme sauvage'

men lijkt te worden door degenen die in het '*capitalisme sauvage*' de reddingbrengende boodschap zien en daarbij een brede populaire steun verkrijgen. Terzelfder tijd wordt de nieuwe geestelijke vrijheid in zeer

bepaald soort waardenoverdracht, het a-religieuze, consumen-tistische levensmodel, in Oost en West een nieuwe kans voor instellingen die ruimte vragen voor een alternatieve waardenoverdracht en waardenhandhaving.

Drie elementen zijn nodig voor een aanvullend pakket maatregelen voor het herstel van de samenleving in Midden Europa:

- de erkenning van de onvervangbare rol van maatschappelijke verbanden voor armoedebestrijding en welvaartsopbouw;
- de doorvoering van het concept van een ecologische en sociale markteconomie tegenover het staatskapitalisme of '*capitalisme sauvage*';
- ruimte en bescherming van de kaders van vrije en authentieke waardenoverdracht.

Het is geen romantische, utopistische of traditionalistische visie die hier wordt verwoord. De ideologische hogepriester van het liberalisme in West Europa, ex-EG-commissaris Dahrendorf, komt in zijn analyse over de situatie in deze landen en in wat hij ziet als een effectief herstelprogramma op korte termijn, tot de conclusie dat opbouw van een verantwoordelijke samenleving en de stimulering van participatie en maatschappelijke verbanden die een eigen verantwoordelijkheid nemen, het enige recept is dat op redelijk korte termijn de zolang onderdrukte en nu extra gevoede aspiraties kan bevredigen.² We kunnen aan zijn stem die van iemand als Galbraith toevoegen en vanuit ons land bijvoorbeeld dr. Ruding.

Het is echter opmerkelijk dat er tot op heden niet een echte coalitie van de grond is gekomen tussen degenen die in Midden Europa geloof hechten aan inzet voor deze benadering en zij die vanuit West Europa op grond van hun eigen inspiratie, hun eigen kennis en ook hun vermogen tot fondsverstrekking dit alternatief een reële levenskans zouden kunnen geven. Dit roept zeker vragen op in het licht van het feit dat,

met name ook in ons land in de laatste kwart eeuw die coalitie wél en zeer prominent is opgebouwd met kerken en maatschappelijke organisaties in de ontwikkelingslanden. In de particuliere fondsenoverdracht en in het kader van het medefinancieringsprogramma bezet Nederland in relatieve zin veruit de eerste plaats en in absolute zin de tweede bij de financiering van dit model van participatoire authentieke maatschappij-opbouw.

Aanleiding

Bij gelegenheid van het vijftienvijftigjarig bestaan van het medefinancieringsprogramma organiseerde CEBEMO een bijeenkomst waar de vice-president van de Europese Commissie belast met buitenlandse betrekkingen, mr. Frans Andriessen, een inleiding hield waarin hij de Europese non-gouvernementele organisaties opriep om hun ervaringen ook in te zetten voor de hulpverlening aan Midden Europa. Bij de uitdaging om een Midden Europa-loket op te zetten had Andriessen waarschijnlijk ook voor ogen de rol die met name CEBEMO op Europees vlak gespeeld had, onder andere bij het tot stand komen van het medefinancieringsprogramma bij de EG, en bij de coördinatie van de voedsel- en noodhulp door de oprichting van EURONAIID.

De rol van CEBEMO was er een uit vele. De Stichting Mensen in Nood en de Stichting Oecumenische Hulp hadden belangrijke noodhulpprogramma's bij de omwentelingen in Midden Europa. De op geheel eigen wijze, maar duidelijk succesvol opererende organisatie Oost Priesterhulp/Kerk in Nood met haar Nederlandse leiding en niet onbelangrijke steun ook uit ons land had vier decennia lang uitgebreide steunprogramma's en daarmee een bijzonder netwerk van contacten opgebouwd.

Van de andere kant waren er vele persoonlijke contacten vanuit de kringen van

2. Dahrendorf, 'Betrachtungen über die Revolution in Europa'.

het IKV en Pax Christi juist met vredesorganisaties die in een aantal Midden- en Oosteuropese landen de bakermat vormden voor contesterende bewegingen. Op basis daarvan was ook binnen het IKV de wens geformuleerd om een medefinancieringsorganisatie te kunnen opzetten met Nederlandse overheidssteun. Zeker verdienen in deze onvolledige opsomming ook vermelding de vele en soms intensieve contacten die er bestonden tussen de christelijke kerken in Nederland en hun partners aan de andere kant van Europa. Contacten op het niveau van nationale kerken of bisschoppenconferenties, maar ook samenwerking en uitwisseling op lokaal en gemeentelijk niveau.

Toch ging het bij de veelheid van initiatieven om een duidelijke beperking: Nederland heeft nauwelijks een Midden- en Oosteuropese traditie, noch in de wereld van de sociale organisaties noch in die van de kerken en in zeer beperkte mate in universitaire kring. Onze kennis en onze contacten vallen in het niet met die van de Bondsrepubliek, Oostenrijk, maar ook landen als Italië en Frankrijk.

De oproep van Andriessen in Nederland is daarom ook een bijzondere uitdaging omdat ze ook appelleert aan de vraag of bij de opbouw van het grote Europese Huis Nederland bij voorkeur met de rug er naar toe zou blijven staan en liever alleen het zicht op en over de duinen zou willen richten!

De respons

Het antwoord op de rede van Andriessen – en ook op dezelfde vragen van vele andere kanten – van de medefinancieringsorganisaties was nogal afwerend. Men was in die kringen bevreesd om door medewerking te verlenen aan de opbouw van hulpverleningsprogramma's voor particuliere organisaties in Midden Europa, een voorwendsel te verschaffen om die hulpverlening dan ook maar ten laste van het zogenaamde plafond voor ontwikkelings-samenwerking te kunnen brengen. Ook

zeiden sommigen de handen vol te hebben aan de ontwikkelingslanden en in ieder geval de benodigde kennis te missen voor de opening van een Midden Europa-loket. Enkele anderen daarentegen waren van mening dat juist de lessen en ervaringen van de MFO's in een maatschappij-opbouwwerk wel degelijk van grote waarde zouden kunnen zijn bij aanreiking en vertaling naar Midden Europa. Ook werd er door de auteur op gewezen dat de deskundigheid en ervaring op het gebied van projectformulering, financiële verantwoording, evaluatie enz. bij de zeer ingewikkelde structuur van de Nederlandse overheidssubsidie buitengewoon nuttig ingezet zou kunnen worden voor een snelle en betrouwbare start van een apart medefinancieringsprogramma voor Midden Europa.

De medefinancieringsorganisaties hebben echter in hun terughoudendheid op één punt volstrekt gelijk: het gaat in de relatie met de samenlevingen van Midden Europa om bepaald méér dan financiële hulpverlening. Er is zeker evenzeer kennis nodig van en affiniteit met de opbouw van vakbewegingen, het laten functioneren van landbouwcoöperaties, het opzetten van sociale zekerheidssystemen, van vrij onderwijs, van staats- noch kapitalistisch gebonden media. Maar ook zaken als technieken van wetgeving, het ontwerpen van grondwetten, gezondheidszorgsystemen, kaders van sociaal-economisch overleg zijn onmisbaar. Het gaat derhalve ook evenzeer om het aanreiken en het openleggen van reservoirs van kennis en ervaring op het terrein van de maatschappij-opbouw, op het terrein van de maatschappijfilosofie, op het terrein van de sociale ethiek en *last but not least* ter zake van alle aspecten van deugdelijk democratisch functioneren.

Op basis van die overtuiging is de met het CDA verbonden Eduardo Freistichting, soms in nauwe samenwerking met het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, met het Steenkampinstituut, het vormingsinsti-

tuut van het CDA, van start gegaan met de opzet en financiering van democratische toerustingscursussen. De Eduardo Freistichting is van de aan politieke partijen verbonden instellingen het verst gevorderd in de opzet van democratische toerustingprogramma's. Met grote energie en met inzet van de medewerkers van het secretariaat Buitenland van het CDA en van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA worden cursussen gestimuleerd, uitwisselingsprogramma's opgezet, wordt in samenwerking met de Europese Volkspartij een politieke academie in Boedapest opgezet. Ook de sociaal-democraten hebben samenwerkingsverbanden, evenals tot op heden incidenteel de liberalen.

Daarnaast is ook een groot aantal universitaire samenwerkingsprogramma's gestart. Bijzondere vermelding verdienen de contacten die de vakbeweging, met name het CNV, heeft opgebouwd; ook vanuit het Landbouwschap wordt samenwerking met boerenorganisaties gestimuleerd en het raadgevend bureau van de RABO-bank verleent met name in Polen adviezen bij de opbouw van landbouwcoöperaties. Vanuit KRO en NCRV zijn er contacten en vormen van daadwerkelijke hulpverlening, soms weer ondersteund door particuliere fondsen. De openstelling van het door de NCW geleide PUM-programma voor terbeschikkingstelling van *management*-expertise, ook voor Oost Europa, verdient zeer nadrukkelijk vermelding.

Zeker moet ook gewag gemaakt worden van een duidelijk antwoord op deze uitdagingen, van de zijde van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, dat in samenwerking met het Instituut Jacques Maritain en de *Universidad San Pablo* een blauwdruk heeft geschreven van een democratisch toerustingprogramma vanuit de christelijke sociale ethiek voor Polen, Tsjecho-Slowakije en Hongarije, dat inmiddels ook experimenteel van start is gegaan.

De vraag is of al deze initiatieven en

plannen voldoende en tijdig zijn als handreiking bij het herstel- en opbouwprogramma voor Midden Europa, het economische, het sociale en het morele herstelprogramma. Van een echte coördinatie en zeker van een mobilisatie van kennis en middelen is nog nauwelijks sprake, terwijl de tijd dringt. Maxwell en Springer hebben beter begrepen dat de jaarboeken van een hele generatie en misschien meer in deze maanden worden geschreven.

In dat perspectief is aangedrongen om de inspanningen van de leden van het Christelijk-Sociaal Convent te coördineren en te intensiveren. Tijdens het door het Wetenschappelijk Instituut samen met het secretariaat Buitenland van het CDA georganiseerde Europese congres ter gelegenheid van zijn tienjarig bestaan is door een aantal vertegenwoordigers van maatschappelijke en politieke stromingen uit Midden Europa een dringend beroep op intensivering van de samenwerking gedaan.³ Meer uitgewerkt werd het appel op het congres 'Levensbeschouwelijke Identiteit en Politiek', waarbij de mogelijkheid aan de orde werd gesteld van nauwere coördinatie met dit doel tussen de leden van het Christelijk-Sociaal Convent, de oprichting van een informatie- en bemiddelingspunt, en de uitbreiding van de binnen het Convent op gang gekomen programma's met die van de wereld van protestants-christelijk en katholiek onderwijs, de zorgsector en de media.

De tijd dringt: ze dringt omdat de vragen urgent zijn en nú een antwoord behoeven; ze dringt ook omdat er in de Nederlandse en Europese politiek op dit moment een aantal actoren op centrale plaatsen aanspreekbaar zijn, die zelf nauwe banden hebben of hadden met de christelijk-sociale beweging. De coördinerend bewindspersoon voor de hulpverlening aan Midden Europa, de staatssecretaris van Eco-

3. Zie verslagboek *10 jaar CDA. De betekenis van de christen-democratische politieke overtuiging voor de komende tien jaar in Europese context* (Houten, 1991) 108-123.

nomische Zaken, is afkomstig van een van die organisaties evenals de voor dit onderwerp zo belangrijke minister van Landbouw. Van bijzondere betekenis is de aanwezigheid in de Europese Commissie van tenminste twee personen die zeer sterk in christelijke vakbeweging verworteld zijn, Frans Andriessen en commissievoorzitter Jacques Delors.⁴

De legitimatie van christelijke organisaties en instellingen is gelegen in hun vitaliteit bij het formuleren van een telkens nieuw antwoord op de verschuivende vragen van de samenleving en in de tijd. Het functieverlies en soms ook de zelftwijfel die tot afslanking en sanering hebben geleid, hoeven geen belemmering te zijn om een zo duidelijke uitdaging als deze in deze jaren op te pakken.

De witte vlek

Samenwerking, wil zij vruchtbaar zijn, kan echter alleen maar worden gefundeerd op een duidelijke vraag van de andere kant. We kennen een aantal vragen: de roep om snelle welvaartsverbetering, om schulden-sanering, om milieutherstel. We kennen ook andere vragen: naar de symbolen van nieuwe rijkdom, naar nieuwe media, naar minder uniforme kleding en voedsel, en ook soms naar drugs en 'Schund'. Maar zeker in Nederland hebben we een beperkt inzicht in de behoeften en de mogelijkheden van de vertaling van onze opvattingen over de verantwoordelijke samenleving in de onderscheiden landen. De geluiden daarover zijn zeker niet onverdeeld optimistisch. Voor een juiste strategie van de hulpverlening is echter dat inzicht onontbeerlijk en lijkt aan actie vooraf te gaan.

Om in ieder geval een richtingbepalend inzicht te krijgen zijn de volgende mogelijkheden aanwezig:

- inventarisatie van hetgeen bij christelijke instellingen in Nederland en bij de kerken aan kennis aanwezig is omtrent behoeften en mogelijkheden. Daartoe behoort ook opstelling van een lijst van deskundigen terzake de drie tot vijf

meest belangrijke landen in Midden Europa;

- inventarisatie bij Wereldraad van Kerken, Vaticaan, het Secretariaat van de Internationale Katholieke Organisaties te Genève, Pax Romana, Wereldverbond voor de Arbeid, UNIAPAC;
- inventarisatie bij enkele kenniscentra in Duitsland en Oostenrijk (Konrad Adenauer Stichting, Politieke Academie van de ÖVP);
- directe oriënteringen;
- ervaringen opdoen door middel van intensivering en uitbreiding van de experimentele start van de samenwerking (zo is eigenlijk het medefinancieringsprogramma begonnen).

Het is gewenst een combinatie te vinden van een daadwerkelijk *engagement* en een zorgvuldige inventarisatie. Wie ervaring heeft met de hulpverlening in sociaal en politiek gevoelige gebieden weet hoe gemakkelijk men op basis van oppervlakkige oriëntaties, bliksembezoeken, toevallige contacten de plank kan misslaan, en weet tevens hoe gevaarlijk het is om voortijdig sommige groepen uit te sluiten en andere met een financiële hefboom buiten hun proporties op te tillen. Van de andere kant: de maatschappelijke ontwikkelingen in Midden Europa kunnen niet wachten tot wij zijn uitgestudeerd en een coördinatie-mechanisme tot stand hebben gebracht. Dat is ook *unfair* tegenover degenen die wel onmiddellijk de tekenen van de tijd verstaan hebben en hun verantwoordelijkheid genomen hebben. In de volgende paragrafen zal daarom geprobeerd worden een discussievoorstel te formuleren voor een combinatie van inventarisatie, beleidsformulering en actie.

De Nederlandse verantwoordelijkheid

Er zijn drie redenen waarom het de moeite waard is dat Nederland een eigen agenda

4. Wie kennis wil nemen van het gedachtengoed van Delors terzake, wordt verwezen naar zijn rede voor de Franse Bisschoppenconferentie te Lourdes in 1989.

opstelt voor samenwerking met Midden Europa.

- Daar is op de eerste plaats onze eigen rijke traditie, zij het dat we die wat onder het stof moeten weghalen, van maatschappij-opbouw op basis van christelijke inspiratie. We hebben theoretisch veel te bieden, maar ook in praktische sfeer en wij beschikken nog over een verhoudingsgewijs imponerend netwerk en stelsel van levensbeschouwelijk geïnspireerde instellingen, organisaties enz. Op economisch vlak mag daartoe zeker ook gerekend worden het gegeven dat wij in het moderniseringsproces aan de landbouw en daar binnenin het gezinsbedrijf grote waarde hebben gehecht.
- Wij hebben nu een regering waarbinnen een aantal personen duidelijk aanspreekbaar is op medewerking aan programma's voor authentieke en participatoire maatschappij-opbouw. Zeker voor wat betreft de overheid is er de mogelijkheid van een royale benadering in vergelijking met landen als België, Italië, het Verenigd Koninkrijk.
- Belangrijkste argument kan wellicht gelegen zijn in het feit dat Nederland moeilijk verdacht kan worden van een verwarring van de hulpverleningsagenda met die van hegemoniale, geopolitieke, culturele of zelfs economische belangen.

Het zou daarom goed zijn om de Nederlandse kansen om te zetten in een vierstappenplan.

- 1 Opstelling van een inventarisatie en een oriënteringsprogramma, zoals hierboven beschreven.
- 2 De organisatie van een conferentie, waarbij duidelijke presentatie is van de behoefte in de belangrijkste sectoren (bijvoorbeeld onderwijs, media, vakbeweging, zorg) en landen en waarbij voorstellen voor intensivering en coördinatie van de samenwerking worden geformuleerd. Daarbij moeten ook verwerkt wor-

den de oriënteringen omtrent particuliere en overheidsbijdragen.

- 3 Opzet van een coördinatiestructuur waarin in ieder geval vertegenwoordigd zijn de geïnteresseerde leden van het Convent, de twee christelijke medefinancieringsorganisaties, media, onderwijs en zorginstellingen, en de belangrijke kerkelijke en semi-kerkelijke organisaties die zich met Midden Europa en de toekomstige gestalte van het ene Europa bezighouden.
- 4 Daarbij zou de opportuniteit en de mogelijkheid moeten worden nagegaan van de vestiging van een permanent contactpunt, dat een aanvliegroute kan vormen voor hulpvragers uit Midden Europa, dat kan adviseren (eventueel in samenwerking met de medefinancieringsorganisaties) bij projectformulering, fondswerving, financiële verantwoording enz. en dat als referentiepunt kan dienen voor instanties in Nederland die hulp willen verstrekken over betrouwbaarheid, representatie, positionering, eerdere ervaringen met de hulpaanvragers. Dit instituut zou ook zeer nadrukkelijk een verwijzende functie kunnen bekleden ter zake van gevraagde deskundigheid op de verschillende terreinen. In geen geval moet echter het instituut zich plaatsen tussen de partner op wie in Nederland een beroep wordt gedaan en de hulpontvangende groepering. In tegenstelling tot het medefinancieringsprogramma moet hier *partnership* en coalitievorming zeer duidelijk overeind blijven, ook in het belang van kennisopbouw bij de christelijke organisaties en instellingen in Nederland.

Wetenschappelijke Instituten van de Europese Volkspartij

Vanuit de Nederlandse christen-democratie is sterk gestimuleerd dat de democratische toerusting in Midden Europa een duidelijke injectie zou krijgen vanuit het christen-democratisch gedachtengoed. Wil de vertaling van de levensbeschouwelijke

grondslag in politieke actie en programma's een duidelijke kans krijgen, dan moet uiteraard kennis worden aangereikt, een vormings- en uitwisselingsfaciliteit geboden worden, maar moet vooral de motivering zuiver blijven. Het gaat erom bewuste christenen in Midden Europa in staat te stellen op hun wijze op basis van het Evangelie politieke programma's en acties op te zetten. Die vertaling kan wel eens tot andere uitkomsten leiden dan bepaalde politieke partijen in het Westen lief is. Zij zou ook wel eens tot situaties kunnen leiden waarbij degenen die voor zo'n lijn kiezen niet onmiddellijk op een politieke meerheidspositie kunnen rekenen. In de spanning tussen machtspolitiek en ideologische inspiratie moeten er in ieder geval krachten zijn die de inspiratieve kant ruimte geven.

Vanuit deze lijn heeft de onder voorzitterschap van Wim van Velzen staande werkgroep Midden en Oost Europa van de EUCD onder andere besloten tot de oprichting van een vormingscentrum/academie in Boedapest. Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA heeft onlangs in samenwerking met het EUCD-secretariaat, het Instituut Alcide de Gasperi en de Konrad Adenauer Stichting, en gesteund door de Eduardo Freistichting, een conferentie over het nationale vraagstuk georganiseerd in Bratislava, Slowakije.

De voorbereiding voor deze laatste conferentie baseerde zich nog op een *ad hoc* samenwerkingsverband. In het kader van de pogingen om echter het christen-democratisch profiel van de EVP te versterken, de identiteit te verdiepen en tot een zekere herbronning te komen, is sedert kort een samenwerkingsverband geïnstitutionaliseerd tussen de wetenschappelijke instituten van/voor de christen-democratische partijen in Europa. Het Nederlandse Wetenschappelijk Instituut voor het CDA heeft voorshands de leiding bij deze samenwerking.

In wisselwerking met het in de vorige paragraaf geformuleerde stappenplan zou

het nu zeker overweging verdienen om de ervaringen die worden opgedaan bij de organisatie en opzet van de conferentie over het nationale vraagstuk volledig te benutten, ze te combineren met een aantal ervaringen rond het congres 'Levensbeschouwelijke Identiteit en Politiek', de institutionalisering van de samenwerking tussen de wetenschappelijke instituten ook maximaal te benutten en aldus te komen tot een grote in Midden Europa te houden conferentie over de karakteristieken van een verantwoordelijke samenleving in het Europa van het jaar 2000.

In de discussies over de verantwoorde lijke samenleving heeft het Wetenschappelijk Instituut een grote rol gespeeld. Er is het indrukwekkende onderzoeks- en organisatie-werk van een instituut als de Konrad Adenauer Stichting en er zijn de ervaringen in Middeneuropees vormingswerk van de Politieke Academie van de ÖVP. In die combinatie moet het mogelijk zijn een meerdaagse conferentie te organiseren die van een hoog niveau en een wervend karakter is. De ervaringen van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA met zijn internationaal congres bij gelegenheid van het tienjarig bestaan kunnen daarbij ook zeer nuttig zijn.

Het eigenstandige karakter van dit initiatief is dat het duidelijk moet uitstijgen boven partijpolitiek. Het moet een open toelating kennen en een lange termijn perspectief bieden. Het zou een samenkomen moeten zijn van de beste sociale wetenschappers die zich in de traditie stellen van de christelijk sociale leer en representanten van de belangrijkste domeinen waarop in de komende jaren in Midden Europa die weer zijn vertaling moet vinden. Het zou tevens een bijdrage moeten zijn in het herstel van het gesprek tussen degenen die vanuit een christen-democratisch perspectief handelen en zij die los daarvan aan de ontwikkeling van de christelijk sociale ethiek in de laatste decennia in Midden Europa een grote bijdrage hebben geleverd.

Deze conferentie over de opbouw van 'een verantwoordelijke samenleving na(ar) het jaar 2000' in Midden Europa zou daarom moeten stelen op drie pijlers:

- een beschrijving van de feitelijkheid, de problemen en de mogelijkheden in de diverse prioritaire aandachtsvelden, in de onderscheiden landen, voor maatschappelijke actie vanuit christelijke inspiratie;
- de ontwikkeling van het denken over de opbouw van de verantwoordelijke samenleving in christen-democratische kringen, zoals verwoord door de Konrad Adenauer Stichting, het Instituut Jacques Maritain, het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA;
- de belangrijkste reflecties over christendom en samenleving in Europa, zoals neergelegd in de conferentie van Basel over het Conciliaire Proces, de encycliek *Centesimus Annus*, geschriften van de Europese Bisschoppenconferentie en de komende synode over de toekomst van Europa.

Het jaar zal moeilijk worden om zo'n conferentie gedegen te organiseren op termijn van een jaar. Juist vanwege het principe van evenwicht tussen *engagement* en oriëntering zou men zich kunnen voorstellen dat in juni 1992 in drie tot vijf landen vóórconferenties worden gehouden en dat de grote conferentie plaatsvindt in het voorjaar van 1993. (Het is overigens duidelijk dat de Nederlandse plannen buitengewoon bevrucht zouden kunnen worden door deze conferentie, respectievelijk de voorbereidingen ervan.)

Voor wat betreft de uitvoering moet in objectiviteit geconstateerd worden, dat het jammer zou zijn wanneer hierbij niet maximaal een beroep gedaan werd op de ervaringen van de Politieke Academie van de ÖVP en de Konrad Adenauer Stichting. Terzelfder tijd moeten echter duidelijke garanties worden geschapen dat met de beoogde heropening van het gesprek met kerken en theologen maximale openheid wordt betracht en dat suggesties van in-

passing in de *Ostpolitik* worden vermeden.

Staatkundige vorming

Zoals eerder beschreven heeft de samenwerking tussen het Instituut Jacques Maritain, de *Universidad San Pablo* en het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA een experimenteel programma opgeleverd voor staatkundige vorming. Wat Nederland betreft wordt in dit programma voorzien in medewerking van docenten van de universiteiten van Tilburg en Utrecht. Dit programma onderscheidt zich van de in de vorige paragraaf beschreven activiteiten door het theoretisch niveau, en door de op individuele toerusting georiënteerde vormingsprogramma's.

Als zodanig heeft het in bepaalde Europese kringen een zeer goed onthaal gevonden. Daarbij moet duidelijk onderstreept worden, dat de tekorten aan intellectuele vorming van de nieuwe politieke leidersklasse in Midden Europa een duidelijke historische achtergrond hebben. De vorming van de nieuwe leidersklasse is óf niet academisch, omdat niet-communisten zeer moeilijk toegang kregen tot universitaire opleidingen, danwel in sterke mate technisch geaccentueerd (vanwege de economische behoefte werden begaafde niet-partijleden en telgen uit vroegere leidende of rijkere klasse wel tot de technische faciliteiten toegelaten). Dit betekent in de praktijk dat bijvoorbeeld in de onderhandelingen die de EG nu moet voeren met de landen van Midden Europa men met gesprekspartners te maken heeft die óf extra toerusting behoeven op een groot aantal onderdelen van staatkundig beleid, danwel dat men de uitvoering van die onderhandelingen toch in sterke mate moet toevertrouwen aan voormalige *apparatsjiks*.

Er zijn enige indicaties dat de uitwerking van het nu experimenteel begonnen Wetenschappelijk Instituut voor het CDA/Instituut Jacques Maritain/San Pablo-initiatief bij de omzetting daarvan in een geïnstitutionaliseerd programma voor staatkundige

vorming perspectiefvol zou kunnen zijn. Dit betekent echter, dat op drie terreinen actie ondernomen moet worden:

- er dient een scherpe definiëring van de doelgroep plaats te vinden (dus ook hier nadere oriëntering in Midden Europa);
- de intellectuele basis aan de aanbodkant dient versterkt te worden in twee opzichten:
 - a het moet duidelijker worden dat het om een academische en niet partij-politiek geïnspireerde opzet gaat, waarbij het uiteraard geen probleem is dat in die opzet wel uitgegaan wordt van de christelijk-sociale traditie;
 - b de onderliggende samenwerkingsstructuur van wetenschappelijke instellingen en universiteiten dient iets meer geïnstitutionaliseerd te worden en zo mogelijk ook breder over Westeuropese landen gespreid;
- de presentatie van de voorliggende voorstellen dient te worden omgezet van een programmatische in een meer institutionele, zodat de Europese Commissie aan een instituut voor staatkundige vorming een *block-grant* zou kunnen geven.

Het zou daarom de moeite waard zijn om na te gaan of een instelling als Pax Romana, UNIAPAC, het WVA en enkele universitaire instituten niet een samenwerkingsverband zouden kunnen aangaan met de initiatiefnemers om te komen tot zo'n beoogde opzet. In Nederland zou men kunnen denken aan een participatie van organisaties van christelijke en katholieke academiëci.

Slot

Bij de voorgaande voorstellen is uitgegaan van tamelijk willekeurige aannamen. Zo is gekozen voor een oecumenische benadering, terwijl ook had kunnen worden uitgegaan van een benadering vanuit de afzonderlijke christelijke kerken. Men had ook meteen kunnen kiezen voor een niet-Nederlandse benadering en eventueel kunnen stimuleren dat het Vaticaan en de

Wereldraad van Kerken, respectievelijk internationale katholieke en protestants-christelijke organisaties, al dan niet via nationale contacten een groter beroep zouden doen op de Europese Commissie en de Nederlandse overheid; men kan ook kiezen voor een duidelijke rol in deze gehele opzet voor samenwerkingsverbanden en bijeenkomsten van Europese kerken, zoals dat zo vruchtbaar is geschied rond de bijeenkomst van het Conciliaire Proces in Basel.

Gekozen is voor een opzet waarbij de christen-democratie duidelijk meedoet en soms initieert. Sommigen zullen dit een handicap vinden, maar in deze opzet is wel uitgegaan van de christen-democratie als een vertalingssegment van de christelijk-sociale ethiek, zoals de christelijke vakbeweging, het onderwijs, enzovoort dat kunnen zijn. Het is ook deze benadering die het binnen het congres 'Levensbeschouwelijke Identiteit en Politiek' mogelijk maakte dat er een samenspraak kwam tussen instellingen en personen die zich beriepen op christelijke inspiratie, ook al leidde dit niet tot een eenduidige partij-politieke vertaling.

In de gekozen opzet zijn bovendien niet alleen degenen die hulp vragen vanuit de andere helft van Europa de begunstigden, maar kan van de confrontatie met personen en bewegingen die zoveel hebben meegemaakt, ook zeer duidelijk geprofiëerd worden aan onze kant met onze behoefte aan herinspiratie, 'verticalisme', en gevoel voor roeping. De geschilderde opzet maakt noch in zijn inventarisatie noch in zijn planning dan ook maar enige aanspraak op uniciteit, laat staan exclusiviteit. Ook dat is het onderscheid met de huidige opzet van het Nederlandse medefinancieringsprogramma.

J.J.A.M.v.G.